

KAPITTEL 1

Norsk ungdomsforskning: Røtter og samtidsforståelser

Willy Pedersen

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo og NOVA, OsloMet – storbyuniversitetet

Guro Ødegård

NOVA, OsloMet – storbyuniversitetet

Abstract: Throughout the 1950s, as psychology, sociology and criminology developed as academic disciplines in Norway, researchers within these disciplines began publishing scattered reports on youth. In the 1970s and '80s, The Centre for Contemporary Cultural Studies (the so-called Birmingham school) became a global inspiration for youth researchers. In Norway, the Centre's studies on e.g. style and resistance in particular were replicated by qualitative youth researchers. However, the establishment of UNGforsk in 1991 fundamentally changed the youth research milieu in Norway. Over the course of a few years, a group of 15–20 researchers developed a secure base and continued to publish studies based on qualitative interviews and fieldwork. However, the defining features of the milieu were representative surveys of youth in numerous local communities and a large and national representative longitudinal study – Young in Norway. The participants in this study are now in their mid-40s and are still followed up in surveys and register data. UNGforsk gradually became part of the Norwegian Social Research (NOVA) institute at Oslo Metropolitan University. After 30 years, the youth research section still remains the key youth research institution in Norway. A rich and solid infrastructure of regular national surveys (UNGDATA), annual conferences and a Nordic youth research journal has developed through the institute. Its research is continually cited in mainstream Norwegian media, and the researchers regularly take part in expert groups developing Norwegian youth policy.

Keywords: youth research, adolescence, generation, socialization, Birmingham school, Young in Norway

Hvordan er det egentlig å være ung i Norge i dag? Vi får ofte spørsmålet, og det enkle svaret er: De fleste har gode oppvekstvilkår og høy livskvalitet. Men selvsagt er det unntak. Noen opplever problemer i familie eller skole, noen sliter med dårlig psykisk helse eller ensomhet. En liten gruppe utvikler alvorlige atferdsproblemer eller et problematisk forhold til rusmidler. Ambisjonen vår i denne boken er å vise kompleksiteten i unges liv, deres gleder og vansker, samtidig som vi prøver å avdekke noen underliggende mønstre. Hvilken betydning spiller digitalisering og sosiale medier for deres levesett og livskvalitet? Hvordan preges de av de arenaene de deltar på? Hva mener de om klima og rasisme?

Å være ung er for jævlig var tittelen på en film om ungdommer som samlet seg ved *Bahnhof Zoo* i Vest-Berlin på slutten av 1970-tallet. Det er en brutal fortelling om Christiane F., som 14 år gammel roter seg inn i heroinmisbruk og prostitusjon. Filmen kom i 1981 og ble – pussig nok – vist på ungdomsskoler over hele Norge. Budskapet var at alle kunne rammes, og at heroin dreper – stygt og stille. Bekymringen for at vanlig norsk ungdom skulle ende med heroin og prostitusjon var kanskje ikke så veldig godt begrunnet. Men filmen bidro uansett til å forme det vi kaller narrative rundt narkotika. I dag ville neppe noen skoler bruke en sån film i rusforebyggende arbeid.

For pendelen svinger. For sytti år siden ble de første fritidsklubbene etablert nettopp fordi en bekymret seg for synlig og rotløs ungdom som hadde dukket opp både i Oslo og andre steder av landet. I dag er tonen oftest en annen. Ungdommen oppfordres til å ytre seg, de sees som viktige meningsbærere i samfunnet, noe som også illustreres ved at det regjeringsoppnevnte Valglovutvalget nylig gikk inn for at 16-åringer i Norge burde få stemmerett (NOU 2020:6). Ungdommen sees i dag først og fremst som en verdifull ressurs. De må gis muligheter, støttes og hjelpes, en dag skal de ta over styre og stell.

Mange kjenner medievennlige merkelapper som *Baby boomers*, *Generation X* eller *Millennials*. Mens vi skriver dette, går dokumentarfilmen *Generasjon Utøya* på kino, og noen hevder at «koronagenerasjonen» kan bli «sårbarhetsgenerasjonen». Slike kategorier rendyrker gjerne en periodes antatte særpreg, men de treffer neppe så store deler av ungdommen (Alston & Kent, 2009). Går man til empirien, er det dessuten overraskende

mye kontinuitet i ungdoms levesett over tid (Furlong, 2019). Ungdomstiden innebærer at en utforsker normer og grenser knyttet til blant annet seksualitet og rus. Fortsatt vil tenåringer gradvis løsne barndommens bånd til foreldrene, etter hvert flytte for seg selv og gradvis etablere egne samliv.

Ungdomsforskning handler om å beskrive, forklare og forstå kompleksiteten i unges liv. Bidragene i boken tar pulsen på unges levesett, samtidig som forfatterne forsøker å se dagens unge i historisk lys. Ungdomsforskningen har klangbunn i noen antatt universelle dimensjoner ved det å være ung. Fortiden er både målestokk og speil. Slik får vi relevant kunnskap om dagens unge, kanskje også ideer om hva vi kan vente oss når de blir voksne.

Kategorien «ungdom» betegner noe mer enn mennesker som er født på omtrent samme tid. Den sikter også mot en formativ fase mellom barndommens avhengighet av omsorgspersoner og voksenlivets forventning om selvbestemmelse og ansvarlighet. Fasen påvirkes dessuten av den samfunnskonteksten de unge vokser opp i. Det er i dette spenningsfeltet – mellom kontinuitet og endring – at vi kan plassere den flerdisiplinære ungdomsforskningen. Den kan synliggjøre hva som kjennetegner dagens unge, sammenlignet med dem som levde tidligere. Slik kan forskningen også speile viktige sider ved samfunnet vi lever i.

Temaene ungdomsforskerne er opptatt av endrer seg hele tiden, det samme gjør stedene de leter for å forstå det særegne ved samtidens unge. Dessuten utvikles forskningsmetodene som brukes. Alt dette er i bevegelse, og *må* være i bevegelse dersom vi skal få en sterk og relevant ungdomsforskning.

Røttene og gjennombruddet

Norsk ungdomsforskning har utviklet seg samtidig med at psykologien, sosiologien, statsvitenskapen, kriminologien og antropologien fikk feste som akademiske disipliner (Stafseng & Frønes, 1987). Vi finner enkeltstående bidrag fra 1950-tallet, flere med betydningen av kristendom og religion i fokus (Rommetveit, 1951), mens andre beskrev idrett og fysisk fostring (Hofmo, 1957) eller ungdommers møte med arbeidslivet

(Holter, 1960). På 1950- og 60-tallet fikk en dessuten mer synlige ungdomskulturer både i Norge og i resten av den vestlige verden. Det fikk sine avtrykk i studier av gjenger og ungdomskriminalitet, særlig i skjæringen mellom sosiologi og kriminologi (Christie, 1960; Hauge, 1968).

Studentopprøret feide på slutten av 1960-tallet over den vestlige verden og fikk også en liten avlegger i Oslo. Det bidro til å forsterke bildene av uregjerlige unge (Lorenz, 1968; Ødegård, 2016). En ny type popstjerner og subkulturer vokste dessuten frem, for første gang med globalt nedslag. De hadde et nytt og ofte hardt musikalsk uttrykk, slående frisyre og klær, og ble kopiert av ungdommer også her i landet (Klakegg, 1976). En god del unge prøvde illegale rusmidler som cannabis. Nils Christie hadde nettopp etablert kriminologien som fag, og beskrev med sympati ungdom som rett nok røykte hasj, men som også var preget av alternative verdier og en «langhåret livsstil». De samlet seg på ett av de synligste stedene i landet, parken mellom Slottet og Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo (Christie, 1968). Mange var bekymret, men Christie var mest av alt fascinert.

Den samme fascinasjonen finner vi hos antropologen Margaret Mead (1971). Hun lanserer begrepet «generasjonskløft» – som ikke bare betegner ungdoms opposisjon til foreldre, men som også rommer en påstand om at jevnaldrende var i ferd med å erstatte foreldrene som rollemodeller. Hun priser de unge opprørerne for «motstand mot den kontrollen de er underlagt», samt for at de unge – til forskjell fra foreldregenerasjonen – er klar over at «fortsatt forurensing av luft, vann og jord snart vil gjøre verden ubeboelig» (Mead, s. 107).

Den tyske pedagog Thomas Ziehe (1983) målbærer tanker som kan minne om disse, men med en mer pessimistisk undertone. Han beskriver hvordan den tidlige etterkrigstiden kunne betegnes som et «skjebnesamfunn», hvor alle var preget av tradisjoner og overlevert kultur. Gjennom 1970-tallet endrer samfunnet karakter. De unge blir «kulturelt frisatt», men opplever ofte en indre tomhet, og livet kan kretse rundt forsøk på å kompensere for dette. Narsissisme kunne bli resultatet, et begrep som kom i flittig bruk også i nordisk ungdomsforskning.

Det skjedde altså noe med bildene av ungdom, og det påvirket i sin tur den offentlige politikken. Fra 1950-tallets gryende bekymring for

uregjerlig ungdom kom en offensiv ungdomspolitik på plass i tiåret som fulgte. Flere forskere skrev om fritidsklubbene, som ble et viktig instrument for å sikre velferd og inkludering (Skard, 1970). Etter hvert ble den organiserte fritiden og dens store betydning også lagt under lupen (Grue, 1982).

Mye av den tidlige ungdomsforskningen hadde sine røtter i pedagogikk og psykologi, hvor det ikke var så uvanlig å betrakte ungdomstiden som et mellomstadium, en modningsfase en måtte gjennom på vei til voksenlivet (se feks Evenshaug & Hallen, 1973). Rett nok hadde for eksempel psykologen Erik H. Erikson (1968) en mer nyansert tilnærming. Med begrepet «adolescence» (av latin: *adolescere* «å vokse opp») anerkjente han fasen som verdifull i seg selv. Et annet viktig bidrag kom fra den amerikanske sosiologen James Coleman (1961), som i *The Adolescent Society* analyserte det amerikanske utdanningssystemet. Mange elever la større vekt på idrett enn på akademiske prestasjoner. Forklaringen lå i at en i idretten kunne oppleve fellesskap og solidaritet, mens kampen for gode karakterer var knyttet til destruktiv konkurranse. Perspektivet ble viktig for norsk pedagogisk-psykologisk ungdomsforskning, slik den kommer til uttrykk hos for eksempel Edvard Befring (1973). En slik forståelse, hvor ungdomstiden måtte forstås som noe mer enn en overgangs- eller ventefase, ble også en selvfølge etter det egentlige gjennombruddet av ungdomsforskningen fra starten av 1980-tallet. En begynte å studere ungdom som *det de er*, ikke ut fra *det de skal bli* (Frønes, 1979).

Centre for Contemporary Cultural Studies, eller den såkalte Birminghamskolen, ble en inspirasjonskilde. Miljøet utviklet seg rundt Stuart Hall – kulturteoretiker, sosiolog og politisk aktivist. Han ble født på Jamaica, men emigrerte som ung til England. Han introduserte perspektiver fra marxismen og fra Frankfurterskolens kulturkritikk, men også fra fransk semiotikk og Foucault-inspirerte analyser av ulikhet og makt. Resultatet ble en rekke analyser av subkulturer og av hvordan musikk, klær, frisy-rer og ungdommelige praksiser kunne sees som motstand mot makt og undertrykking (Hall & Jefferson, 1976). De teoretiske verktøyene ble brukt i studier av hippier, skinheads og mods. Men det bidraget som fortsatt leses og siteres mest er boken *Learning to labour. How working class kids get working class jobs*. Sosiologen Paul Willis (1977) beskriver en gjeng

gutter fra arbeiderklassen som saboterer skolen, utfordrer normer om rus og sex, men også vekker en slags beundring. Paradokset var at opprøret bidro til å sosialisere dem til slitsomme jobber i industrien – av en type som deres fedre og andre i familien hadde hatt, ofte over generasjoner.

UNGForsk – en sterk satsing på norsk ungdomsforskning

Norske forskere leste også den danske sosialpsykologen Sven Mørchs (1985) avhandling *At forske i ungdom*. Mørch har fortsatt å levere djerpe historiske typologier over viktige temaer og tilhørende perspektiver. Han hevder for eksempel at 1970–80-tallet kan karakteriseres gjennom et fokus på ungdom med mye ressurser og deres måter å yte motstand på, mens overgangen til 1990-tallet førte med seg økt vektlegging av deres sårbarhet (Mørch, 2010). Den danske forskeren Kirsten Drotner (Drotner, 1991) var opptatt av de nye mediene og deres betydning for skole, undervisning og utvikling. Hun var en hyppig gjest i Norge.

Men særlig Birminghamskolen ble en inspirasjonskilde for nordiske forskere. I den svenske antologien *Ungdomskultur, identitet och motstånd* ble den presentert gjennom tre sentrale bidragsytere: Paul Willis, Dick Hebdige og Angela McRobbie (Fornäs et al., 1989). I en norsk antologi om ungdomskultur, utgitt av Norges allmennvitenskapelige forskningsråd, en forløper for Norges forskningsråd, ser vi også inspirasjonen derfra (NAVF, 1988). Ett av bidragene, skrevet av den norske antropologen Odd Are Berkaak, belyser hvordan de nye rockevideoene kunne sees som uttrykk for en «liminalkultur». Begreper som «tegn» og «symboler» bærer analysene. Et annet bidrag, av Anne Krogstad, belyser husokkupanter og pønkere – med analyser av graffiti og optøyer. Antologien var del av planleggingen av Program for ungdomsforskning, UNGForsk, i 1991.

UNGForsk ble etablert av NAVF, med støtte fra Barne- og familiedepartementet. Satsingen var frisk. Fem forskere,¹ alle tidlig i sine karrierer, fikk romslige bevilgninger over hele fem år. De hadde bakgrunn fra

---

1 De fem sentrale i etableringen av UNGForsk var leder for programmet, Tormod Øia, pluss Ola Stafseng, Torild Hammer, Lars Wichstrøm og Willy Pedersen.

sosiologi, psykologi og pedagogikk. Tormod Øia var leder. Miljøet fikk raskt tilslag på flere store søknader om forskningsmidler. Etter få år besto gruppen av rundt 15 medlemmer. UNGforsk videreførte den nordiske subkulturforskningen, men utvidet perspektivet til studier av vanlig norske ungdommer gjennom store surveystudier. I rapporter, bøker, artikler, kronikker og foredrag ble familieliv, hverdag og fritid, skolegang, politisk engasjement, psykososiale problemer og rus belyst.

Den tradisjonelle ungdomsforskningens fokusering på subkulturer og bruk av kvalitative datasett fortsatte å være viktig i miljøet ved UNGforsk. Viggo Vestel startet ut med etnografiske studier som skulle strekke seg over mange tiår. Først en studie av livet rundt en flerkulturell ungdomsklubb på Oslo øst i (Vestel, 1995), som så ble utvidet til analyser av betydningen av musikk i de samme miljøene (Vestel, 1999). De siste årene har han drevet med studier av ekstremisme og radikalisering (Vestel, 2016). Geir Moshuus gjorde feltarbeid blant unge heroinbrukere med innvandrerbakgrunn (Moshuus, 2005). Katrine Fangen gjorde først en studie av ungdomskulturer i det gamle DDR rett etter murens fall (Fangen, 1992), seinere feltstudier av norske nynazister som resulterte i en klassiker i norsk ungdomsforskning (Fangen, 2001). Arild Hovland (1999) bidro gjennom sin etnografiske studie til innsikt i samiske ungdomsliv. Ketil Skogen og Olve Krange (2003) har belyst kulturell motstand, rovdyrpolitikk og klassebevissthet i rurale deler av Norge, med inspirasjon fra ikke minst Paul Willis. Ola Stafseng belyste ungdomsforskningens røtter, gjennom en inngående studie av arbeidene til den svenske pioneren Ellen Key (Stafseng, 1994).

Likevel – det unike var at UNGforsk-miljøet klarte å utvikle metodikk for representative surveystudier. Torild Hammer tilhørte den første gruppen av forskere som kom til UNGforsk. Hun hadde med seg et surveybasert datasett av unge voksne og disputerte tidlig på en avhandling om ungdom og rus (Hammer, 1991), før hun senere bidro med studier av frafall og utenforskap i overganger fra ung til voksen (Hammer, 1991; Hammer & Hyggen, 2013). Men selve storsatsingen skulle bli *Ung i Norge*, med den første datainnsamlingen i 1992. Den innebar at et populasjonsbasert utvalg skulle følges opp over tid, i en såkalt longitudinell studie. De første artiklene belyste høyaktuelle temaer som spiseforstyrrelser (Wichstrøm, 1995), atferdsproblemer hos begge kjønn (Pedersen &

Wichstrøm, 1995) samt seksuell orientering og selvmordsforsøk (Wichstrøm & Hegna, 2003). Det ble etter hvert mulig å kople surveydata med registerdata. Tenåringene fra *Ung i Norge 1992* er nå i førtiårene og studien ledes av Tilmann von Soest. Den foreløpig siste datainnsamlingen avsluttes mens vi skriver dette, nok en gang med svært høy responsrate. Nå blir det også samlet inn genetiske data. Datasettet brukes av en rekke forskningsmiljøer (se feks: Norström & Pape, 2010; Pedersen et al., 2020; von Soest et al., 2020). Studien er en av de ytterst få med et populasjonsbasert datasett, lavt frafall og lang oppfølgingstid.

Det var naturligvis også andre miljøer som drev med studier av ungdom på denne tiden. HEMIL-senteret ved Universitetet i Bergen har løpende levert studier av ungdom og helse. Forskningsinstituttet SIRUS, som seinere ble lagt inn under Folkehelseinstituttet, har belyst bruken av rusmidler. Men det særegne ved UNGforsk var at et såpass stort miljø over tid konsentrerte seg om hele spekteret av temaer knyttet til ungdom, og ikke minst løpende leverte forskning til de mange som hadde behov for slik kunnskap.

Flere av forskerne orienterte seg mot ledende internasjonale tidsskrifter i psykologi, sosiologi og ungdomsforskning. Dette var ikke vanlig blant nordiske ungdomsforskere på 1990-tallet. Samtidig var det et anvendt forskningsmiljø, i løpende kontakt med politikere, departementer, kommuner, skole, helsevesen og ungdomsorganisasjoner. Det var denne kombinasjonen – av løpende kontakt med brukere av forskning, noe som ga høy relevans, samt vilje til å prøve seg i tidsskrifter med høy *impact* – som ble nøkkelen til miljøets bærekraft. Gjennom disse tretti årene har fagmiljøet huset drøyt tjue forskere som har avlagt sine doktorgrader.

Samarbeid og infrastruktur

UNGForsk ble etter femårsperioden videreført av Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) i 1996. Selv om miljøet er fysisk lokalisert i Oslo, har samarbeid med fagmiljøer andre steder i landet hele tiden vært viktig. Utviklingen av kommunale ungdomsundersøkelser ble avgjørende. Med disse undersøkelsene begynte miljøet raskt å levere empiriske nærstudier av ungdommers liv i ulike

byer og kommuner i Norge. Et tidlig eksempel kan være *Koss har me det?* av Kristinn Hegna (1995). Den var resultat av et samarbeid mellom Barne- og familiedepartementet, Stavanger kommune og UNGforsk. På to hundre sider brettes livet til drøyt fire tusen ungdommer (92 % av populasjonen) i «oljehovedstaden» ut. Her kunne vi lese om deres forhold til skolen, venner, fritid, problematferd, men også om holdninger til innvandrere samt tegn til rasisme. Denne studien, og mange andre, bidro til en helt ny forskningsgenre – sensitive portretter av levesettet blant unge landet over. Rapportene ble lest av fagfolk innenfor skole, helse og forebygging og ikke minst var lokalpolitikere og journalister i lokalaviser viktige lesere. De slo opp funnene, i hundrevis av artikler. Det siste tiåret har denne innsatsen blitt lagt under den nasjonale Ungdata-paraplyen i et senter ledet av Anders Bakken og Hanne Hougen. Godt over en halv million ungdommer har besvart spørreskjemaer som er en videreutvikling av ungdomsundersøkelsene fra 1990-tallet.

Fagmiljøets brede geografiske nedslagsfelt gjorde det viktig å etablere kontakt og samarbeid med ungdomsforskere andre steder i landet. Halvor Fauske i Lillehammer og Kåre Heggen i Volda bidro i flere bøker, hvor en kombinerte fruktbare teoretiske perspektiver med de rike empiriske dataene miljøet satt på (Fauske & Øia, 2003; Heggen et al., 2001). Gry Paulgaard i Tromsø var en viktig samarbeidspartner, det samme var Harriet Bjerrum Nielsen og Monica Rudberg fra pedagogikkmiljøet i Oslo. Ivar Frønes fra sosiologi ved UiO hadde vært sentral i etableringen. Lars Wichstrøm var med i den opprinnelige gruppen og fikk etter hvert jobb ved psykologi på NTNU, mens Ola Stafseng og Willy Pedersen dro til henholdsvis pedagogikk og sosiologi ved UiO. Alle beholdt kontakten med miljøet.

I 2001 tok miljøet et nytt grep ved å etablere *Tidsskrift for ungdomsforskning* (TFU). Det ble en viktig kanal med redaksjonsmedlemmer fra ulike fagmiljøer.² I 2019 ble TFU omstrukturert til *Nordisk tidsskrift for ungdomsforskning* (NTU), som har nordisk redaksjonsråd og inviterer

---

2 Noen av de sentrale, eksterne redaksjonsmedlemmer har vært: Lidveig Bøe (Høgskolen i Volda), Halvor Fauske (Høgskolen på Lillehammer), Gry Paulgaard (Universitetet i Tromsø), Sveinung Sandberg (Universitetet i Bergen og seinere Universitetet i Oslo), Johan Fredrik Rye (NTNU) og Kenneth Silseth (UIO).

forskere til å publisere ungdomsforskning på alle nordiske språk.³ Det supplerer det nordiske, men engelskspråklige tidsskriftet *YOUNG*, etablert allerede i 1993 og ofte med redaksjonsmedlemmer fra ungdomsforskningsmiljøet ved NOVA.

I 2014 ble den første Ungdata-konferansen arrangert. Dette har blitt en årlig begivenhet, alltid med fulle hus.⁴ Fokus rettes mot formidling, hvor forskere møter praksisfeltet, med ny forskning om aktuelle temaer.

En annen nyvinning er det kvalitativt longitudinelle prosjektet «Ungdom i endring» ledet av Ingunn Marie Eriksen. Dette viderefører en lang tradisjon hvor det satses på data som gir «tykkere» beskrivelser og en bedre kontekstforståelse enn det surveyundersøkelser gir.

Seksjon for ungdomsforskning ved NOVA er fortsatt i full aktivitet. Nå teller seksjonen drøyt tjue medlemmer i en kombinasjon av stipendiater og forskere med ulik alder og erfaring. Flere fagdisipliner er representert, og forskerne har ulik metodisk tilnærming.

I 2007 kom det ut to bøker fra dette fagmiljøet – begge med tittelen *Ung i Norge*. Den ene boken var redigert av psykologene Ingela Lundin Kvam og Lars Wichstrøm og hadde undertittelen *Psykososiale utfordringer*. Fokus var kropp, mentale helse og seksualitet. Den andre boken hadde undertittel *Skole, fritid og ungdomskultur* og var redigert av sosiologene Åse Strandbu og Tormod Øia. Den handlet om klasse-skiller, likestilling, og idrett. Bøkene presenterte rike empiriske data, og illustrerer på en fin måte det flerdisiplinære spennet rundt UNGforsk. Denne boken hviler på de to bøkene fra 2007. Men vi har også blitt inspirert av den kollegiale gründerånden fra etableringsfasen, og alle aktivitetene og den infrastrukturen som gradvis ble etablert i kjølvan-net av UngForsk.

Tre redaksjonelle grep

Hvordan utvikle forskning som fanger det universelle ved ungdomstiden, men som likevel klarer å identifisere det avtrykket dagens samfunn setter

---

³ De to første redaktørene i NTU er Ingrid Smette og Anders Bakken.

⁴ se www.ungdata.no

på de unge? Vi har hatt tre perspektiver fra nyere ungdomsforskning som ledetråder i arbeidet med boken.

For det første er ungdomstiden ikke bare et standardisert utviklingsstadium. Den er også en formativ fase. Unge preges av den sosiale situasjonen de vokser opp i. Det var gjennom 1950-tallets generasjonssosiologi, inspirert av Karl Mannheim (1923/1952), dette tenkesettet slo gjennom. Ofte vil begrepet *generasjon* forstås som slektskap og vertikale forbindelser innen en familie («en ny generasjon tar nå over gården»). Men innen generasjonssosiologien peker begrepet mot personer i samme alderskohort (som altså er født på samme tid) og som vokser opp i samme periode. Noen kaller dette også «sosiale generasjoner» fordi personene formes av de samme historiske og samfunnsmessige prosesser (se: Milkman, 2017; Thomson, 2014). Verdimønstre og holdninger som fester seg i de formative ungdomsårene, har dessuten en tendens til å følge folk videre i livsløpet (Franklin, 2004; Hellevik, 2001).

Et annet perspektiv, tett forbundet med dette, handler om hvilke samfunnsendringer som nettopp *nå* påvirker ungdommers liv. Vi har fulgt to spor: Noen artikler viser hvordan tunge institusjoner som skole, familie og organisasjonsliv danner rammer rundt livene til dagens unge. Men nøkkelvariabler som sosial klasse, kjønn, etnisitet, og sosiogeografi spiller sammen med disse institusjonene. Dessuten har vi løftet frem forskning som vi mener uttrykker «tidsånden» på en god måte. Vi har artikler om hvordan seksualitet og seksuell identitet er i endring, og om de komplekse diskursene rundt seksuelle overgrep i kjølvannet av #metoo. Vi får høre om unge muslimers håndtering av rasisme, om hvordan enkelte avviser binære kjønnsidentiteter, men også om hvordan en guttegjeng kan finne glede i jakt og friluftsliv på samme måte som deres bestefedre en gang gjorde. Ett av bidragene belyser den skjøre grensen mellom legale og illegale rusmidler for dagens unge. Mye kan bare tolkes innenfor rammen av globale endringstrekk som akselereres via digitale plattformer. Både #legalizeit, #blacklivesematter, #futureforlife og #LGBTQ hviler på slike mekanismer.

Et tredje grunnlag for det redaksjonelle arbeidet har vært forskernes selvsagte frihet til å velge metoder og data. Den bitre positivismestriden, med spenninger mellom «harde» og «myke» data, preget for få tiår siden

norsk samfunnsforskning (Slagstad, 1980). Boken viser at denne perioden er befriende tilbakelagt. Vi presenterer makro- og mikrofortellinger, surveybaserte studier og registerdata, kvalitativt intervju materiale, etnografisk feltarbeid og dokumentanalyser. De forskerne som er med, trekker på et mangfold av perspektiver og metoder. På en ledig måte bruker de hele verktøykassen en finner i gode metodebøker.

Samlet viser boken hvordan tunge økonomiske, institusjonelle, kulturelle og politiske krefter påvirker ungdommers hverdagsliv. Mangfoldet av livsstiler og identiteter har sitt utspring i disse strukturelle rammene. Samtidig er ikke ungdomskulturene og unges erfaringer i hverdagslivet rene reflekser av slike strukturer. Norske ungdommer er fulle av energi, de er fargerike og kreative. De utnytter muligheter og finner løsninger på utfordringene de møter.

Bidragene

Vi ba 26 av landets ledende forskere levere *sine* versjoner om dagens ungdomsliv. Alle tok utfordringen. De kommer fra ulike fagdisipliner, og de fikk frihet til å velge hva de skulle skrive om. Andre forskere ville endt opp andre steder. Men vi tror vi fanger mye som *må* med, og vi håper selvsagt på debatt – om temavalg, metoder og tolkning av data.

Del 1 – *Nye rammer, unge liv* – starter med at Bakken, Sletten og Hegna viser hvordan digital teknologi i økende grad har definert ungdoms leve-sett over de siste tretti år. Lanseringen av Iphone i 2007 var en viktig milepæl. Men de teknologiske endringene spiller sammen med andre samfunnsforhold som vi må ha grep om for å forstå hvordan de konkret bidrar til å forme unges liv. Betydningen av sosioøkonomiske ressurser har vært en bærebjelke i ungdomsforskningen gjennom tiår. I neste artikkel utfordrer og utvider Eriksen, Stefansen og Ødegård den tradisjonelle forståelsen, som ofte begrenses til foreldres økonomi og utdanningsnivå. Gjennom et kvalitativt materiale viser forfatterne at familiens emosjonelle ressurser og kjennetegn ved lokalsamfunnet de bor i, spiller sammen. Dette er avgjørende for å forstå hvordan de unge ser på livet og orienterer seg mot fremtiden. Likestillingsideologien står sterkt i Norge. Likevel er narrative om ungdomsproblemene vi støter på i det offentlige

rom, overraskende «kjønnede». Dette illustreres av Sletten, Rosten og Vogt i siste kapittel av første del. De viser hvordan to typiske fortellinger om ungdomsproblemer har etablert seg de siste årene: Jenter sykeleggjøres og gutter svartmales. Blant minoritetsnorsk ungdom fremstår fortellingene i spisset form. Hva er det som ligger bak disse fortellingene? Hvilke konsekvenser kan de ha for utviklingen av ungdomspolitikken? Hva betyr det for ungdommene selv, når de møtes av disse fortellingene?

Del 2 har vi kalt *Sosialiseringens arenaer*. Utgangspunktet er at ungdommenes liv leves i helt konkrete kontekster, rammet inn av ulike institusjoner. En av de viktigste er skolen. Smette og Hegna viser hvordan skolereformene de siste tiårene har påvirket elevenes rolle og deres forhold til kunnskap. Reform 97 la vekt på «ansvar for egen læring» og selvbestemmelse basert på elevenes egen motivasjon. I Kunnskapsløftet som kom ti år seinere var dette erstattet med at skolen som «en vennlig institusjonell makt» krever at den enkelte «skal styre seg selv». Deretter blir idretten belyst, den største organiserte fritidsaktiviteten. Strandbu, Stefansen, Smette og Seippel dykker ned i et fascinerende paradoks: Hvordan skape et solidarisk idrettsfellesskap når det hviler på en beinhard konkurransekultur? Dessuten: Hvordan kan idrettens mantra om «å ha det gøy» forenes med hard disiplin utøvd av voksne trenere? Deretter illustrerer Eriksen og Walseth hvordan kroppen kan formes innenfor rammen av et krevende estetiseringsprosjekt. De unge vi møter, lever under mottoet «fit is the new skinny», og forfatterne viser hvordan idealkroppen er i endring. Deretter flytter vi oss til bygda (selv om akkurat dette bygdemiljøet ligger nær en stor by). Borgen og Skogen lar oss bli kjent med unge menn fra arbeiderklassen som vier mye av livet sitt til jakt. Slik utvikler de maskuline idealer, samtidig som de markerer motstand mot «dem som sitter med makta».

Del 3 har tittel *Risiko, sårbarhet*. Mye av ungdomsforskningen har vært motivert av behovet for mer kunnskap om problemer ungdom strir med. Madsen og von Soest starter med å legge en av de sterkeste metaforene om ungdom fra det siste tiåret under lupen – *generasjon prestasjon*. Merkelappen bidro til å forme bildet av en generasjon som strever. Forfatterne diskuterer hvor treffende metaforen egentlig er, og peker på at både forklaringene på en slik utvikling og forslagene til løsning kan

være mangelfulle. Så tar Stefansen og Solstad oss med inn på fuktige fester hvor overgrep kan skje. Hva tenker ofrene om det som skjedde? Analyser av deres egne fortellinger bidrar til ulike overgrepstypologier. Forfatterne viser også at det er viktig å ta eierskap til erfaringene dersom en skal komme videre i livet. Bruken av rusmidler er en viktig del av livet til mange unge. Bilgrei, Bakken og Pedersen viser at ruslandskapet har vært i endring de siste årene: Bruken av alkohol har falt. Derimot er det tegn til at bruken av cannabis øker, samtidig som stoffet legaliseres i flere land. Hva betyr dette for norske ungdommer? I den siste artikkelen belyser Frøyland utviklingen av atferdsproblemer og kriminalitet. Han tar utgangspunkt i en klassisk metafor fra norsk kriminologi – *nyanser i grått*. Utgangspunktet var at de fleste nå og da gjør noe galt, og at det kanskje ikke er så store forskjeller mellom «oss» og «de andre». Gjennom tidsserier over tre tiår avdekkes utviklingslinjer, og forfatteren diskuterer hvor dekkende metaforen egentlig er.

Del 4 har tittel *Engasjement, opprør*. Her tar først Pedersen, Slagstad og von Soest oss med inn i et nytt kjønnet landskap, hvor dikotome kategorier som *han* og *hun* ikke lenger uten videre er gyldige. «Skeiv» har blitt en mer appellerende kategori enn merkelapper som homo og hetero. Men samtidig som nettet tilbyr nærmest endeløst med stoff om seksualitet og seksuelle identiteter, øker den gjennomsnittlige debutalderen for samleie. Så presenterer Banafsheh, Ellingsen og Sandberg oss for unge muslimer som opplever både fiendtlighet og hets. Men de har utviklet et finmasket nett av måter å takle det på, uten at konflikter eskalerer. I siste kapittel presenterer Bergh, Steen-Johnsen og Ødegård en politisk engasjert ungdomsgenerasjon som mobiliseres til aktivisme på digitale plattformer. Dette forstås som en av driverne bak det de betegner som et «generasjonsgap»: Den politiske avstanden mellom unge og eldre har økt de siste tjue årene.

Samlet håper vi å vise at det å være ung i Norge i dag slett ikke er «for jævlig». Kanskje er det tvert imot bedre å være ung i Norge i dag enn det var ved starten av 1990-tallet, da den ungdomsforskningen vi her høster fruktene av fikk vind i seilene. Vi håper *UNGDOMMEN* kan bli en bok til inspirasjon og refleksjon. Ikke minst håper vi at den kan inspirere politikere, studenter, forskere og andre som jobber for gode levekår og livskvalitet for dagens unge.

Litteratur

- Alston, M., & Kent, J. (2009). Generation X-pendable: The social exclusion of rural and remote young people. *Journal of Sociology*, 45(1), 89–107.
- Befring, E. (1973). *Ungdom i et bysamfunn*. Universitetsforlaget.
- Christie, N. (1960). *Unge norske lovovertredere*. Universitetsforlaget.
- Christie, N. (1968). Langhåret livsstil. *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap*, 55, 123–136.
- Coleman, J. (1961). *The adolescent society*. Free Press of Glencoe.
- Drotner, K. (1991). *At skabe seg selv*. Gyldendal.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity – youth and crisis*. Norton.
- Evenshaug, O., & Hallen, D. (1973). *Barne- og ungdomspsykologi*. Fabritius.
- Fangen, K. (1992). *Tysklands nye ungdom. DDR-ungdom i overgangen til det kapitalistiske samfunn*. Program for ungdomsforskning.
- Fangen, K. (2001). *En bok om nynazister*. Universitetsforlaget.
- Fauske, H., & Øia, T. (2003). *Oppvekst i Norge*. Abstrakt.
- Fornäs, J., Lindberg, U., & Sernhede, O. (1989). *Ungdomskultur: Identitet och motstånd*. Symposion.
- Franklin, M. N. (2004). *Voter turnout and the dynamics of electoral competition in established democracies Since 1945*. Cambridge University Press.
- Frønes, I. (1979). *Et sted å være, et sted å lære*. Tiden.
- Furlong, A. (2019). *Routledge handbook of youth and young adulthood paperback*. Routledge.
- Grue, L. (1982). *Den organiserte ungdommen – en empirisk analyse*. Kultur- og vitenskapsdepartementet, Ungdoms og idrettsavdelingen (STUI).
- Hall, S., & Jefferson, T. (1976). *Resistance through rituals*. Harper Collins.
- Hammer, T. (1991). *Risk factors related to use of alcohol and cannabis in the general population: A longitudinal study of the influence of employment, unemployment and mental health*. Universitetet i Oslo.
- Hammer, T., & Hyggen, T. (2013). Ung voksen – risiko for marginalisering. I T. H. Hammer, C. Hyggen (Red.), *Ung voksen og utenfor* (s. 13–27). Gyldendal Akademisk.
- Hauge, R. (1968). *Gjengkriminalitet og ungdomskulturer*. Universitetsforlaget.
- Heggen, K., Myklebust, J. O., & Øia, T. (2001). *Ungdom: I spenning mellom det lokale og det globale*. Samlaget.
- Hegna, K. (1995). *Koss har me det?* UNGforsk.
- Hellevik, O. (2001). Ungdommens verdisyn – livsfase-eller generasjonsbetinget? *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 1(1).
- Hofmo, R. (1957). *Grunnlaget for et utvidet ungdoms- og idrettsarbeid i Norge*. Statens ungdoms- og idrettskontor.

- Holter, H. (1960). *Ungdom i arbeidslivet*. Institutt for samfunnsforskning.
- Hovland, A. (1999). *Moderne urfolk. Lokal og etnisk tilhørighet blant samisk ungdom*. NOVA.
- Klakegg, R. (1976). *Popmusikk – en historisk oversikt*. Aschehoug.
- Krange, O., & Skogen, K. (2003). Skudd i løse lufta? Unge jegere og rovdyrpolitikken. I F. Engelstad & G. Ødegård (Red.), *Ungdom, makt og mening* (s. 255–283). Gyldendal.
- Lorenz, E. (1968). *Studentenes opprør*. Pax.
- Mannheim, K. (1923/1952). The problem of generations. I K. Mannheim (Red.), *Essays on the sociology of knowledge* (s. 276–322). Routledge & Kegan Paul.
- Mead, M. (1971). *Broen over generasjonskløften*. Universitetsforlaget.
- Milkman, R. (2017). A new political generation: Millennials and the post-2008 wave of protest. *American Sociological Review*, 82(1), 1–31. <https://doi.org/10.1177/0003122416681031>
- Moshuus, G. (2005). *Young immigrants of heroin*. Universitetet i Oslo.
- Mørch, S. (1985). *At forske i ungdom*. Rubikon.
- Mørch, S. (2010). Ungdomsforskningen som perspektiv og mulighet. *Psyke & Logos*, 31, 11–44.
- NAVF. (1988). *Ungdomskultur – et tverrfaglig forskningsfelt*. NAVF.
- Norström, T., & Pape, H. (2010). Alcohol, suppressed anger and violence. *Addiction*, 105(9), 1580–1586.
- NOU 2020:6. *Frie og hemmelige valg — ny valglov*. Kommunal- og moderniseringsdepartementet.
- Pedersen, W., Hart, R., Moffitt, T., & von Soest, T. (2020). Delinquency abstainers in adolescence and educational and labor market outcomes in midlife: A population-based 25-year longitudinal study. *Developmental Psychology* 56(11), 2167–2176. <https://doi.org/10.1037/dev0001117>
- Pedersen, W., & Wichstrøm, L. (1995). Patterns of delinquency among Norwegian adolescents. *British Journal of Delinquency*, 35, 543–562.
- Rommetveit, R. (1951). *Ungdom og religiøs tru*. Institutt for samfunnsforskning.
- Skard, T. (1970). *Ungdom i fritidsklubb*. Universitetsforlaget.
- Slagstad, R. (1980). *Positivisme og vitenskapsteori: Et essay om den norske positivismstriden*. Universitetsforlaget.
- Stafseng, O. (1994). *Dengang modernitet var postmoderne: Om Ellen Key og barnets århundre*. UNGforsk.
- Stafseng, O., & Frønes, I. (1987). *Ungdom mot år 2000*. Gyldendal.
- Thomson, R. (2014). Generational research: Between historical and sociological imaginations. *International Journal of Social Research Methodology*, 17(2), 147–156. <https://doi.org/10.1080/13645579.2014.892659>
- Vestel, V. (1995). *Ungdomskulturer og arbeidsetikk: Livet rundt en flerkulturell ungdomsklubb på Oslo øst*. UNGForsk.

- Vestel, V. (1999). Breakdance, red eyed penguins, Vikings, grunge and straight rock'n'roll: The construction of place in musical discourse in Rudenga, east side Oslo. *Young*, 7(2), 4–24.
- Vestel, V. (2016). *I gråsonen*. Universitetsforlaget.
- von Soest, T., Luhmann, M., & Gerstorf, D. (2020). The development of loneliness through adolescence and young adulthood: Its nature, correlates, and midlife outcomes. *Developmental Psychology* 56(10), 1919–1934. <https://doi.org/10.1037/dev0001102>
- Wichstrøm, L. (1995). Social, psychological and physical correlates of eating problems. *Psychological Medicine*, 25, 567–579.
- Wichstrøm, L., & Hegna, K. (2003). Sexual orientation and suicide attempt: A longitudinal study of the general Norwegian adolescent population. *Journal of Abnormal Psychology*, 112(1), 144–151.
- Willis, P. (1977). *Learning to labour*. Saxon House.
- Ziehe, T. (1983). *Ny ungdom og usædvanlige læreprosesser: Kulturel frisættelse og subjektivitet*. Politisk Revy.
- Ødegård, G. (2016). Ungdom, opprør og tilpasning. Et essay om generasjonsdannelser. *Sosiologi i dag*, 46, 9–37.